

TRANZITIA SI ROMANUL

În viziuni și tehnici prozastice de calibre deosebite, tranziția cu întregul ei cortegiu de manifestări a făcut obiectul a numeroase romane contemporane. Unul dintre acestea este **TORINARU** [Ed Ardealul, Targu Mures, 2008] semnat de Zeno Ghitulescu.

Romanul se înscrie în problematica social-politică și morală oferită cu genozitate de societatea românească aflată în chinurile trecerii de la societatea comunistă totalitară la societatea capitalistă. Tranziția — argumentează romanul lui Zeno Ghitulescu — e pașivă, dramatică și lungă; e o trecere ce înalță și coboară ființa umană pervertindu-i idealurile, acolo unde există, transformându-o într-o jucărie sau favorind-o în mârșăvie, egoism antiuman și antisocial. Altfel spus, romanul are o supra temă: tranziția cu întreaga ei trenă de maculare. Pentru a surprinde rețeaua mafiotă a autoprocamațiilor revoluționari imaginează o faună variată care are drept centru de greutate BANUL—puterea fie ea cât de mică și limitată. Conștiința, comportamentul, traiul cotidian ale acesteia există doar prin raportare la ban. Banul și puterea au răsturnat scala valorilor.

Urmînd tradiția romanului realist-clasic, prozatorul imaginează scene gen (de familie, întâlniri amicale, banchete, ceremonii) menite să susțină problematica romanului.

Incipit-ul romanului așează în timp și spațiu, conform realismului balzacian, intriga romanului: “La mai puțin de un kilometru de vatra satului, *un drum șerpuitor de curînd construit urcă printre hățișuri de porumbari și lăstaeri de alun spre o clădire ipozantă, etajată, de culoarea carmin, în mijlocul unui parc [...]* [s.n.-IP] După același canon urmează biografia protagonistului, Mugur Torinaru, pînă în prezentul narațiunii. De la canonul invocat prozatorul săvîrșește mici abateri: incipit-ul nu conține nici o denotație (cu excepția numelui <Vila Florica> și fraza încărcată cu simboluri) în scopul de a da textului putere de generalizare.

Narațiunea în ritmul ei molcom este cuminte conform romanului realist-tradițional, discursul epic desfășurîndu-se după principiul pozitivist cauză-efect-cauză. Narațiunea, cu toate caracteristicile semnalate, se desfășoară ascendent, dar din păcate cu momente disproporționate. Mimesul și veridicitatea sunt condimentate cu tușe de nuanță caricaturală, mai ales în cazul portretelor. În spatele observațiilor naratorului se află aversiunea morală a scriitorului la adresa lumii. Intențiile moralizatoare sunt prezente peste tot. Inconvenientul este acela că nu totdeauna sunt suficient integrate epic. Lumea descrisă e ușor cognoscibilă, ficțiunea fiind doar o ramă care o încadrează. Sub acest aspect autorul romanului **Torinaru** repetă experiența lui Cezar Petrescu.

Construcția epică este simplă, liniară fără complicații moderniste; în mod voit scriitorul evită jungla epică asemănîndu-se cu unele romane din posmodernismul românesc practicat de cîțiva din prozatorii tineri ai momentului.

Romancierul pune accent pe tipologia personajelor urmărind să le facă ilustrative pentru diferite categorii socio-morale. Biografiile sunt sumare, dar exacte, verosimile. În portretarea personajelor scriitorul se folosește îndeobște de ironie și nuanțele caricaturale. Moral și psihologic personajele vor să-și mascheze, dar și să-și răzbune complexul de inferioritate afișîndu-și “nobleția” profesională, intelectuală și sufletească. În final toate ratează. Ele nu acced la spirit. Toată existența lor se reduce la trup: înfruptare și sex. Ceea ce le adună laolaltă și le caracterizează în genul proximal al momentului istoric sunt cîteva trăsături identice definitorii: pofta de parvenire, ipocrizia, egoismul, lipsa de onestitate, invidia, toate generînd ură și răzbunare. Viața personajelor e un kitsch, totul e convenție. Să amintim doar revederea dintre soți la întoarcerea “doamnelor” din escapada turistică la Veneția via Viena. Excursia e un moment epic în care se confruntă eul socio-moral presupus onorabil și eul ascuns plămădit în inconștient, care se manifestă prin instinctul erotic. Pentru aceste personaje erosul în afară de instinct, și acesta perceput vulgar, nu implică în nici un fel psihicul, eticul, transcendența. Iată spre exemplu “gîndul” intim al lui Felix, organizatorul excursiei, în momentul final al întoarcerii în țară: “Cînd Nadina dădu semnalul de întoarcere în țară, Felix nu-și mai putea încăpea în piele de

bucurie deși afișa o mină de regret și amărăciune. În fond își atinse țelul, se culcase cu șefa sa, era o victorie importantă în palmaresul său, de care putea profita în viitor și pe plan material(...)

Procesele de conștiință și atunci când există și cât există sunt trecute în plan secund. De alfel romancierul nici nu face analiză (nici n-ar avea la ce), ci doar consemnează gesturi, vorbe, comportamente. În lumea creionată de scriitor procesul de conștiință e un moft. Soția bancherului Henția e violată de Paul, fiul lui Torinaru, baronul local. După eveniment, victima are oarece frământări interioare, dar repede abandonate. Scriitorul revine de vreo trei ori asupra întâmplării făcând din violul frumoasei femei o cvasi parabolă destul de transparentă în simbolistica ei. “Anii furioși” posdecembriști maculează totul.

Cu personajele romanului facem cunoștință în expozițiunea romanului printr-un topos universal: petecerea de la Vila Flora, proprietatea baronului local, Torinaru. Vă amintiți cum introducea Slavici în intriga nuvelei sale, Moara cu noroc pe Lică? Așa procedează urmașul său “Mugur Torinaru un bărbat înalt, bine făcut, de 46 de ani, cu ochi verzi-căprui expresivi, cu riduri adânci pe obraji, cu păr castaniu tuns scurt, de alură sportivă, răsfoia curios filele unui ziar, parcurgând titlurile mari policrome printre care trebuia să fie și articolul dedicat activității și rezultatelor sale de către jurnalistul Paul Cordibalu. Citind despre personalitatea sa nu-i venea să creadă că e vorba chiar despre el, așa de iscusit era.” Prozatorul pune față în față adevărul și minciuna folosindu-se de elemente ale stilului indirect liber: “Nu se amintea nimic de faptul că înainte de ’89 era șofer la comitetul județean de partid, adus acolo de secretarul organizatoric, Tudor Savaton, pentru merite deosebite în munca de partid, se spunea din contră că deși avea o obârșie obscură a dat dovadă încă din tinerețe de mult aplomb și spirit de independență, că a fost sancționat pentru curajul de a fi luptat pentru libertatea conștiinței, când adevărul era că într-o noapte se îmbătase într-un birt cu un amic de beție, băgându-l în spital(...) Din fervent apărător al ceausismului se insinuează în primele rînduri ale revoluției remarcându-se vocal ca alții de seama lui. Pregătit de epoca comunistă știe să profite de “situația revoluționară” și se lansează în afaceri “capitaliste”. În metamorfoza prin care trece nu are timp de dezbateri morale și profitînd de haosul revoluționar foarte repede ajunge “unul dintre cei mai respectați oameni de afaceri”. În viziunea realistă a scriitorului, Torinaru e oglinda fidelă a societății în tranziție. Această imagine e întregită de cea a fiului, Paul, tînăr fără studii finalizate, fără ocupație precisă, dar traficant și consumator de droguri. Astfel de personaje prelungesc peste măsură tranziția și fac dramatică nașterea lumii noi.

Autorul articolului pe care îl citește Torinaru, e un ziarist fără morală care slujește pe cel care se dovedește mai înfipt, mai durabil în poziția socială și politică pe care s-a cățarat. Alt “om de serviciu” al baronului local este Gusti Răchită: slugă, valet, bucătar, șef de personal la Vila Flora și confident.

Așezat în jilțul de răchită pe terasa vilei, savurîndu-și biografia fabricată de ziaristul Cordibalu în ziarul Columna, Torinaru își așteaptă invitații. Primul care sosește este medicul-profesor Marin Trifon și soția, frumoasa Nadina, proaspătă absolventă a “facultății de turism internațional” și vagă pictoriță. În curînd sosește un alt cuplu: avocatul Alin Sileanu și Anabel, ființă delicată, fragilă cu înclinații artistice (pianistă). Tabloul de “familie” se completează cu bancherul Virgil Henția cu soția, răsfățata Doli. La prima vedere cuplurile sunt modele de iubire, de poziție socială onorabilă, de unitate în cuget și simțire. Dar repede se dovedesc fragile, gata de compromisuri, stăpînite de instincte. Aceștia li se alătură procurorul Olimpu Criș, Dragoș Protase, de profesie primar, Vasile Bobocea tehnician-imobiliar. Toți se află într-o rețea de prietășuguri de interese și compromisuri pe suportul unor conștiințe foarte permissive. Fauna e completată cu alte personaje semnificative: Felix Ervinte, manager turistic, Tudor Savaton, fost prim-secretar PCR, Relu, fiul acestuia. Simbolic e portretul-biografie a înflăcăratului comunist. Nostalgia și persistența în aberanta ideologie îl duc la nebunie și în final la moarte. Acest apărător al “comunismului cu chip uman” e copia fidelă a unui personaj real pe care cititorul lesne îl identifică. Oare Relu, fiul comunistului Savaton, întâmplător e tînăr și medic psihiatric? Prin acest personaj și valoarea simbolică a morții comunistului Savaton, scriitorul își exprimă speranța că societatea va intra pe un fâgaș normal de existență. Înainte de a ne despărți de personajele masculine să reținem că ele ne trimit spre o “Țiganiadă” golită de rîs.

Cele trei grații, Nadina, Doli și Anabela fascinează și amenință. Cele trei “doamne” reprezintă lumea mondenă a tranziției. “Jos masca” are loc în timpul escapadei turistice. Dintre cele trei

personaje feminine mai puternic și subtil conturată este Anabela. Artistă sensibilă, visătoare ruptă de pragmatismul din jur, Anabela e o victimă a dezlănțuirii dionisiace a menadelor tranziției. Sinuciderea ei poate fi considerată un gest de împotrivire.

Prozatorul neglijează premiditat individualizarea puternică a personajelor. El pune în schimb accentul pe cuplu—pe familie, urmărind să facă din ele ipostaze ale unei societăți care nu și-a găsit busola rătăcită.

Finalul romanului este un happy-end puternic moralizator. Torinaru este personajul negativ care trebuie suprimat, și pentru efect cât mai spectaculos. Condițiile și modul de înfăptuire a justiției ne duce cu gândul mai degrabă spre o reglare de conturi. Justiția legală și cea divină sunt înlocuite de una făcută cu pistolul. Finalul e în viziunea scriitorului un semnal de alarmă.

Mediaș, 26 oct. 2009

Ionel Popa